

تاریخ و جغرافیای تکاب افشار
علی محمدی

www.ketab.ir

محمّدی، علی، ۱۳۲۰ -

تاریخ و جغرافیای تکاب افشار

۵۳۶ ص.، رمان سخن ۱۳۹۳

شابک: 978-600-7661-06-2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

کتابنامه - نمایه - کتاب

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ م ۲ ک / DSR۲۰۷۹

رده بندی دیویی: ۹۱۵۸.۳۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۹۸۱۴۶

انتشارات رامان سخن

تاریخ و جغرافیایی کتاب افشار

علی محمدی

چاپ اول ۱۳۹۳ ش/۱۴۳۶ ق/۱۰۰۰ نسخه/قیمت ۴۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی شرکت چاپ بصیرت

تهران: خیابان آقابالا زاده خیابان محبوب مجاز خیابان خرمشهر جنوبی

کوچه وزیری

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است

تلفن تماس ۰۹۱۴۹۸۱۳۹۲۷۰ ۰۹۳۷۵۹۵۶۰۶۸

www.ketab-89-blogfa.com

فهرست مطالب

۹	یادداشت
۱۳	پیشگفتار
۱۷	فصل اول: موقع و مساحت
۱۹	فصل دوم: «اوضاع طبیعی»
۳۱	فصل سوم: پوشش گیاهی
۳۵	فصل چهارم: جانوران
۳۸	فصل پنجم: شهر و جمعیت
۴۳	فصل ششم: ایلات و عشایر
۴۴	فصل هفتم: مهاجرت و انگیزه آن
۴۶	فصل هشتم: شهرسازی
۴۸	فصل نهم: جمعیت شهر تکاب
۵۱	فصل دهم: نوع مصالح ساختمانی
۵۳	فصل یازدهم: تاسیسات شهری
۶۲	فصل دوازدهم: وضع اقتصادی شهرستان تکاب
۶۵	فصل سیزدهم: صنایع
۷۸	فصل چهاردهم: دامپروری
۹۱	فصل هفدهم: دین
۱۰۶	فصل هجدهم: وجه تسمیه تکاب و افشار
۱۱۳	فصل اول - تخت سلیمان
۱۱۵	اهمیت تاریخی
۱۱۷	آتشکده
۱۲۵	تخت طاق‌دیس
۱۴۰	تخت سلیمان
۵۵۱	زندان
۱۵۳	تخت بلقیس

۱۵۵	تخت سلیمان
۱۶۲	حفاری‌های تخت سلیمان
۲۲۸	فصل دوم - فرامین شاهان صفوی درباره موقوفات ایوب انصار
۲۸۰	منابع برای تحقیق و شناخت بیش‌تر خوانندگان
۲۹۲	فصل دوم - علما و ادبا و شعرا و خوشنویسان
۳۵۷	تکاب افشار در گذر تاریخ
۳۵۷	خلفای اموی
۳۶۳	آذربایجان در دوره باستان
۳۶۹	بابک خرم‌دین دلاور آذربایجان
۳۷۴	عامل سیاست خارجی
۳۷۴	عامل هم‌فکری با شیعیان
۳۷۴	حمله مغولان به ماوراءالنهر
۳۷۹	مکتب شیخ نجم‌الدین کبری
۳۸۴	فصل سوم - آشوب محمد رشید خان
۳۸۶	باج‌خواهی محمد رشید خان و ایستادگی سلیم خان برازنده
۳۹۱	جنگ جهانی دوم
۴۰۱	فصل دوم - نتایج جنگ سردار رومی با ایران و نقش کلتوباتر در نمایش پیروزی صبا
۴۱۱	فصل چهارم - غائله آذربایجان
۴۲۹	زمینه تشکیل فرقه دموکرات در آذربایجان
۴۴۲	تشکیل کنگره ملی
۴۴۵	تشکیل مجلس ملی
۴۴۶	چگونگی تشکیل فرقه دموکرات در آذربایجان
۴۵۰	انقلاب مقدس اسلامی ایران به رهبری امام خمینی
۴۵۹	آداب و مراسم ازدواج
۵۰۱	اعیاد
۵۲۰	ضرب‌المثل‌ها
۵۲۵	منابع
۵۲۹	نمایه

یادداشت

بنام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه بر نگذرد

شهرنامه نویسی در تاریخ ادبی و علمی ایران سستی است پیشینه‌دار. پیشینیان برای اغلب شهرهای ایران با نام و نشان، تاریخ‌ها و سرگذشت نامه‌هایی نوشته‌اند که برخی از آنها پس از گذشت قرن‌ها بر جای مانده است. از آنها هم بهره پژوهشی و تاریخی می‌بریم، و هم از آنها که به زبان پارسی است بهره ادبی و زبانی می‌یابیم. تألیف همه شهرنامه‌های پیشین بر یک روال نیست. بعضی از آنها جنبه رجالی و خاندانی دارد. مانند: تاریخ نیشابور، تاریخ بیهقی، و در برخی از آنها اطلاعات شهری و منطقه‌ای به قید ثبت و ضبط درآمده است. مانند: تاریخ قم، تاریخ یزد و تاریخ جدید یزد، و مقدمه تاریخ اصفهان ابونعیم و محاسن اصفهانی ماکروخی. شهرنامه نویسی از دوران ناصرالدین‌شاه قاجار به آیینی دیگر تازه، پست‌بده دانسته شد. بنا بر رویه‌ای که پیش آمده بود، دولت از مطلعان و محققان محلی می‌خواست آگاهی‌های خاصی را گرد آورند، و در دفتری بنگارند و بفرستند.

از این راه بود که کتاب‌هایی چند نگارش یافت، و از آن در بعضی از شهرها و روزگاران بازماند، و که اینک مأخذ و منبع علمی تاریخی درباره آن شهرهاست. از آنهاست تاریخ کاشانی ضرابی، تاریخ دارالایمان قم، جغرافیای اصفهان تحویل‌دار، اصفهان نصف جهان و ده‌ها مانند آنها.

در اغلب از این گونه کتاب‌ها مطالبی و اطلاعاتی امروزی‌تر درج است. در شهرنامه نویسی از چهل پنجاه سال پیش، دو دگرگونی پیش آمد، یک دسته تاریخ‌های محلی است که بیست سی سال پیش نگارش می‌یافت، و فصول آنها معمولاً حاوی اطلاعات تاریخی، جغرافیایی و آثار تاریخی و شرح حال شاعران و ادیبان بود. دسته

دوم کتاب‌هایی است که پس از توجه یابی به جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی و مردم‌شناسی در رشته تحریر کشیده‌اند، و مطالعه و جمع‌آوری اطلاعات اجتماعی و مدنی در یک شهر نامه ضروری دانسته شد.

در این بیست ساله برای بسیاری از شهرها و آبادی‌ها، و نیز چند روستا گزارش و تاریخ و شناسایی نامه انتشار یافته است. مخصوصاً آگاهان محلی و دوستداران آب و خاک پدیری، چنین کار با ارزش و سزاوار آفرین را از دست نگذاشته‌اند. البته محقق علوم اجتماعی ممکن است چنین کتاب‌ها را گویای تمام مطلب یا بر اساس روش علمی نداند و نشناسد. اما از این کارهای بجایی که آگاهان محلی به ما سپرده‌اند، تاریخ ایران و تشنگان آگاهی‌های از میان رفتنی سود برده‌اند، و خواهند برد. رنج‌های همه شهرنامه نویسی‌ها را باید گرافی داشت.

چه بسیار ساختمان‌های دیرینه که نامشان و عکس شان در این گونه کتاب‌ها آمده است، و اکنون نشانی از خود ساختمان نیست.

چه بسیار سرگذشت‌های رجال و قصه‌ها و رویدادهای محلی که از سینه‌های رفتگان بر صفحه‌های این گونه کتاب‌ها نقل و ضبط شده است، و اکنون جز همین نوشته‌ها خبر دیگری از آن مطالب نیست.

بنابراین تألیف و نشر چنین کتاب‌ها گوشه‌های تاریک و ناشناخته سرزمین زیبا و پر آوازه ما را تا حدودی روشن می‌سازد، و از نیستی و پراکندگی دور می‌دارد.

یکی از همین رسته کتاب‌ها تألیفی است که فاضل گرامی و عاشق واقعی آقای علی محمدی درباره تکاب و افشار به رشته نگارش در آورده، و همین کتابی است که اینک در دسترس دوستداران است.

دوستم دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی سبب آشنایی من با نویسنده صاحب ذوق شد، و اوست که به مولف گفته بود تا دست نوشته خود را به من بنماید، و رسته بدانجا کشید که مرا بر نگارش این چند کلمه برانگیخت.

منطقه تکاب افشار در دوره مغول اهمیتی بسزا یافت، و ابقا در پهنه تخت سلیمان آن قلمرو آبادانی‌هایی کرد، که اکنون از آن، از زیر خاک به در آمده است، و به راستی حیرت‌انگیز است، و نزهة القلوب حمدالله مستوفی اشارات خوبی نسبت به آن دوره و آن سامان دربر دارد.

درباره افشارها و مهاجرت آنها به نواحی آذربایجان، منابع و ماخذی چند هست، و

مطالب نخستین را در آن موضوع و درباره آن طایفه و لادیمیر مینورسکی (روس) و لورنس لکهارت (انگلیسی) و بازیل نیکی تین (روس) انجام داده‌اند، و آقای فاروق سومر (ترک) هم در کتاب‌های خود اطلاعات زیادی را مندرج ساخته است.

در زبان فارسی، برای افشارهای مقیم حدود اورمیه، تاریخ افشار، تألیف میرزا رشید ادیب الشعرا را در دست داریم که در سال ۱۳۴۶ شمسی به کوشش پرویز شهریار افشار و محمود را میان چاپ شد. این کتاب حوادث آن سرزمین را از عصر صفوی تا سال ۱۲۹۰ ق در بردارد.

مؤلف صاحب سخن و خوشنویس کنونی منطقه‌ای را به ما می‌شناساند که هیچ گونه نوشته مفردی درباره آن نداشتیم. این منطقه میان زنجان-بیجار-صاین قلعه-سقز و میان دواب است، و به واسطه دور افتادن از شهرهای بزرگ و نداشتن راه‌های آسان گذر، و دام‌پروری بودن دشت‌ها و کوه‌های آن گذرگاه شهریان و راه بازرگانی و فرهنگی نبوده، و به همین علل مهجور و ناشناخته مانده، و حتی در جریان‌های سخت تاریخی هم اغلب بر کنار از حوادث می‌بوده است.

من را سعادت آن بوده است که در تابستان ۱۳۵۴ در هم‌صحبتی دکتر عباس زریاب، کاووس جهاننداری، دکتر اصغر مهدوی و عبدالرحمان عبادی بدان سرزمین زیبا و سرسبز رفتم، و شبانه روزی را در آنجا گذرانیدیم، و به دیدار تخت سلیمان سرافراز شدم، و در آبادی نصرت آباد مهربانی و مهمان نوازی آقای فتحعلی خان افشار بود که ما را از دشواری‌های راه بر کنار گرفت، پس اگر این چند کلمه را بر صفحه کاغذ می‌آورم از روی ناآگاهی و نادیدنی نیست، مختصری با این منطقه آشنایی یافته‌ام. اکنون که دوباره بدین سطور می‌پردازیم تا به چاپ برسد، باید گفت که سفر دیگری با احمد اقتداری، دکتر هوشنگ دولت آبادی و مهندس افشار قاسملو و سفر دیگری با علی غفاری و امیر کاشفی به آنجا سفر کرده و هر بار تازه‌ها و دیدنی‌های نو یافته‌ام.

کتاب آقای محمدی تقریباً اطلاعات اساسی را دربردارد، و خواننده از میان بخش‌ها و سخن‌های فرعی آنها به زمینه‌های گوناگون سرزمین و زندگی و گذشته مردم آگاه می‌شود. شناختن راه‌های پیشین همیشه برای شناختن تاریخ گذشته ضرورت دارد، و ارتباط منطقه‌ها و طوایف را مشخص می‌سازد.

در بخش آثار تاریخی آقای محمدی بجز معرفی غار کرفتو، دو اثر گذشته (یکی تخت سلیمان و دیگری مزار ایوب انصاری) را به تفصیل و شایستگی معرفی می‌کند، و به همین

مثال بایسته است که اگر بناها و مزارها و مسجدها و امام زاده‌ها و پل‌ها و کاروانسراهایی که در جایی شنیده و یافته شود، یادداشت، و در چاپ دیگری به کتاب افزوده شود. مؤلف در شرح مربوط به ایوب انصاری، با حوصله و صبر اسناد و قبالة‌ها را دیده، و متن آن چه رادر خور دانسته است، برای آگاهی نقل و ضبط کرده است، و نقل سندهایی از این دست که در معرض نابودی است کاری است شایسته تحسین.

تخت سلیمان به مناسبت قدمت و اهمیت تاریخی آن سالها مورد حفريات و جستجوی علمی باستان‌شناسان آلمانی بود، و رساله و مقالات متعدد درجه اول درین باب به زبان‌های خارجی منتشر شده است، و البته کار آنها در زبان اصلی مانده و مشهودات و اطلاعات آقای محمدی درین رساله موجب شناسایی آن محل به خواننده است. بخش آداب و رسوم و اشارات مردم‌شناسی کتاب سرشار از نکته‌ها و دانستنی‌های زیادی است، و اگر مولف فاضل بتواند اطلاعات و لغات فارسی بازمانده در زبان رایج مردم را هم گردآورند، و در این بخش بیاورند، خدمتی بزرگ به زبان فارسی خواهد بود.

آقای محمدی هر مقدار که توانسته است یادگارهای گذشته را برای آیندگان ماندگار ساخته، و آگاهی‌های بسیار دلپسند و زیبا و شایسته پژوهش را درین رساله منفرد سودمند درج کرده است، و انتشار آن کمکی است به پیشرفت تاریخ گوشه‌ای از سرزمین تاریخی و گرامی ما، و نکته‌هایی که در مورد آن گفته شد برای آن است که اگر آقای محمدی فرصت تکمیل آن را نداشته باشند، دیگران به تدریج بر فواید این اثر با ارزش بیفزایند.

این چند بند به اشارت دکتر باستانی پاریزی و به مناسبت کتاب سودمند آقای علی محمدی نوشته شد، و نمی‌دانم چه سرنوشتی در ذهن خواننده آن خواهد داشت.

سی‌ام مهر ۱۳۹۳

ایرج افشار